

## HZ. MUHAMMED'İN TEBLİĞİNİN KALICI OLMASI

Ahmet Lütfi KAZANCI\*

### ÖZET

Rasulullahın tebliği kalıcı ve müessir olmuştur. Bugün öğrenilen ve yarın unutulmuş bilgi çeşidinden değildir. Bununla beraber Rasulullah davetini çeşitli imkansızlıklar içinde yürütmüştür. Mescid dardır. Halk geçim sıkıntısı içindedir. Ashabı arasında yaş birliği yoktur, genç, orta yaşlı ve ihtiyarlar vardır. Bununla birlikte Rasulullahın ashabı, Rasulullahdan aldıklarını, kendilerinden sonraki nesle mükemmel şekilde aktarmışlardır.

Rasulullah insanlara akli durumlarına göre hitabetmiştir. Mücerred konulardan çekinmiş, toplu öğretimin yanında ferdi öğretime önem vermiş, dini hakkında sual soranı geri çevirmemiş ve söylediği her şeyi hayatında tatbik etmiştir. Bütün bunların üzerinde ruhlara tesir eden kuvvetli bir şahsiyete sahip olduğu unutulmamalıdır.

الخلاصة : ان دعوة رسول الله كانت خالدة ومؤثرة  
وليست من التعليمات اليومية التي تنسى غدى. ومع ذلك  
فان رسول الله اجري دعوته في شروط بعيدة من الامكانات  
اليومية. ان مسجده ضيق والناس في ضيق من المعاش وان  
اصحابه ليسوا سوار في السن بل فيهم فتية وكهول وشيوخ  
ومع ذلك فان اصحاب رسول الله بلغوا ما اخذوا من الرسول  
الى الجيل الذي بعدهم احسن تبليغ  
ان رسول الله خاطب الناس على قدر عقولهم وتجنب من  
الموضوعات المجردة كل التجنب واعتنى خاصة بتعليم الفردى  
مثل اهتمامه بتعليم الجماعى ولم يرد اهدا سئل عن دينه وعمل

\* Dr.; Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Görevlisi.

## بكل ما يعوله في حياته كلها . وفوق كل شيء انه عُرف بشخصية قوية مؤثرة على النفوس

İslâm Tarihi'nin temelini teşkil eden malzeme arasında Hz. Peygamber'in tebligâtının önemli bir yeri vardır. Modern eğitim ve öğretim imkanlarıyla kıyas edildiği takdirde imkansızlık denebilecek şartlar altında yapılan bu tebligatın kalıcı olması yönüyle değerinin tespit edilmesinde fayda vardır.

Kalıcı olması derken bugün öğrenilip yarı unutilan çeşitten olmayan, zihinlere yerleşen, ruhlara nüfuz eden bir tebliğin yapılmış olmasını kastediyoruz. O günün imkan ve şartlarını gözönünde bulundurursak:

1- Cemâatin oturduğu yer çakıl taşlarının serili bulunduğu, habsiz, kilimsiz kuru bir zemindir<sup>1</sup>. Tavan hurma dalları, yaprakları ve dallardan soyulan kabuklarla örtülmüştür, basıktır<sup>2</sup>. Rahatlık ve aydınlanma gibi hususlarda bugünün modern binaları bir tarafa, köy ilkokullarıyla bile boy ölçüşemeyecek seviyededir. Mescide ışığın ilk defa girmesi hicretin dokuzuncu yılına rastlar<sup>3</sup>. Yağan yağmurun, Hz. Peygamberin başına döküldüğünü, sakalından damladığını biliyoruz<sup>4</sup>. Secde ederken kızgın çakıl taşlarından korunmak için örttüğü elbisenin ucunu yere serme ihtiyacını hissettikleri olmuştur<sup>5</sup>.

2- Yaşanılan günlerin rahat ve huzur içinde geçtiğini söylemek mümkün değildir. Onüç yıl süren Mekke hayatı tam anlamıyla bir çile devridir. Sırf Allaha inandıkları için müslümanlara yapılan hakaretler, işkenceler hatta öldürme olayları İslâm Tarihi kitaplarında geniş bir yer tutar<sup>6</sup>. Anayurdunu terkederek Habeşistan'a, Medine'ye hicret eden insanlar, Mekke'de insan gibi yaşama imkanının kalmadığına kesin kanaat getirmiş bulunuyorlardı.

Bu arada Medine'de Yahudilerin ve münafıkların çevirdikleri ardı arası gelmeyen entrikalar, müslümanları huzursuz etmiş, nefes alamaz hale getirmiştir. Bu arada Hz. Peygamberin bizzat katıldığı uzun veya kısa mesafeli seferler yapılmış, muharebelere girilmişdir. Bunlara ilave olarak müslümanlardan herbirinin evini, ailesini geçindirme çabası içinde bulduklarını da hatırdaki bulundurmalıdır. Bu insanların pek çoğu fakirdir.

3- Hz. Peygamber'in anlattıklarını öğrenmenin sonucu olarak alınacak bir diploma, elde edilecek bir mevki veya maddi gelir mevcut değildir.

4- Cemâat arasında yaş birliği yoktur. İçlerinde Enes b. Malik (93/711), Ebu Said Hudrî (74/693) gibi henüz çocukluk çağında sayılacak olanlar vardır. Ali b.

- 1 bk. Müslim b. Haccâc el Kuşeyrî, el-Câmiu's-Sahih, Beyrut 1972, Mesacid 12, I/387.
- 2 Buhârî Muhammed b. İsmail, el-Câmiu's-Sahih, İstanbul 1315, Cümüa 15, 16, I/217.
- 3 İbn Hacer el-Askalânî Ahmed b. Muhammed, el-İsâbe fî Temyîzi's-Sahâbe, Mısır 1328, I/184.
- 4 Buhârî, Cümüa 35, I/224; Müslim Sıyam 213-215, II/824.
- 5 Müslim, Mesâcid 191, I/333.
- 6 İbn Hisâm, Abdülmelik b. Hişâm, es-Sîretü'n-Nebeviyye, Beyrut 1971, I/308, 320.

Ebî Tâlib (40/660) gibi delikanlılar, Osman b. Affân (35/655), Abdurrahmân b. Avf (32/652), Ömer b. Hattâb (23/644) gibi orta yaşlılar, Ebu Bekir b. Ebi Kuhâfe gibi ileri yaşta olanlar vardır.

Bu arada cemâatin pek çok çeşitli kabilelere mensup insanlardan meydana geldiğini de hesaba katmalıdır. İçinde yaşadıkları zamana göre kültür seviyesi birbirinden farklı, zeka ve anlayışı birbirini tutmayan insanlardır.

5- Hz. Peygamber'in sesinin banda kaydedilmediği muhakkaktır. Sözlerinin hiç olmazsa özet halinde bile yazıyla tespit edilmediği, konu üzerinde daha sonra düşünmek, müzakere etmek için mürâcaat edilecek bir kitabın, teksirin bulunmadığı bilinen bir gerçektir. Çünkü Hz. Peygamber, kendisinden duyulan sözlerin yazılmasını yasaklamış, sözlü nakledilmesine izin vermiştir<sup>7</sup>.

Hz. Peygamber'in bu emri, titizlikle yerine getirilmiştir. Öyle ki Emevî devrinin âdil halifesi Ömer b. Abdülâziz (101/709) hadislerin toplanılmasını emredinceye kadar bu hadisler üzerinde ciddi bir çalışma yapılmamıştır<sup>8</sup>.

Bu arada Medine Yahudileriyle yapılan anlaşmaların<sup>9</sup>, Hudeybiye musalahasının<sup>10</sup>, Ebu. Şâh isminde bir zatın ricâsı üzerine Mekke fethinde yapılan konuşmanın yazdırılıp verilmesi<sup>11</sup>, etrafta bulunan emir ve meliklere gönderilen mektuplar<sup>12</sup> hatırlanabilir. Bunların hadis yazılması anlamına gelmediği muhakkaktır. Ayrıca Hz. Peygamberden aldığı özel izinle hadis yazma işini amatörce sürdüren Abdullah b. Amr' (65/684) dan başka bir şahsın bulunduğunu bilmiyoruz<sup>13</sup>.

Genel çerçevesini bu şekilde çizebileceğimiz imkan ve şartlar altında yapılan tebliğâtın yazılması yasaklanmış, nakledilmesine izin verilmiş, daha sonra bu izin bir emir şeklini almıştır. Arafat'ta yapılan tarihi konuşma arasında "burada bulunanlar benden duyduklarını burada bulunmayanlara ulaştırın" anlamındaki hadis<sup>14</sup> kesin emir niteliğindedir. Ayrıca, kendisinden duyduğu bir hadisi olduğu gibi gelecek nesillere nakledenler için Hz. Peygamber "Allah onu nura garketsin" şeklinde dua etmiştir<sup>15</sup>.

Üzerinde durulacak bir başka cihet Hz. Peygamberden hadis nakletmenin ciddiyetidir. Çünkü "Hz. Peygamber şöyle buyurdu" diyerek onun ağzından hadis nakledenlerin önünde, imanlı bir kişinin kolay kolayına aşamıyacağı bir sed çekilmiştir. "Benim adıma söylenen yalan, bir başkası adına söylenen yalan gibi değildir. Bile bile benim adıma yalan uyduran kişi cehennemdeki yerine hazırlansın" tehdidi, en

7 Müslim, Zühd 72, IV/2298.

8 Hatib el-Bağdâdî Hâfız Ebu Bekr Ahmed b. Alî, Takyidü'l-İlm, Dimeşk 1949, s. 57; İbn Abdilberr Ebu Ömer Yusuf en-Nemerî, Câmiu Beyânî'l-İlm, Mısır ts, I/64; İbn Sa'd Muhammed, et-Tabakâtü'l-Kübrâ, Beyrut ts, II/134.

9 İbn Hişâm, II/147-150.

10 A.e., III/331, 332.

11 Buhârî, Lukata, 7, III/95.

12 A.e., Bed'ü'l-vahy, I/6.

13 Ebu Dâvud Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî, es-Sünen, Mısır 1950, İlm 3; Dâ-rımı Abdullah b. Abdurrahman, es-Sünen ts. ys. Mukaddime I/43.

14 Buhârî İlm 9, I/24; Müslim, Hacc 466, II/988.

15 Tirmizî Muhammed b. İsâ, el-Câmiu's-Sahih, Kahire ts, İlm 7, V/34 İbn Mâce Muhammed b. Yezid el-Kazvîni, eş-Sünen ys. (Tah. M. Fuad Abdül-bâkî), 1952, Mukaddime 18, I/84.

sahih senetlerle nakledilen hadisler arasında yer alır<sup>16</sup>. Çünkü nakledilecek olan sözler, "ilâ yevmi'l-kıyâm" devam edecek olan bir dinin, Kur'an'dan sonra ikinci derece de temelini teşkil edecektir.

O halde hem yazılmayacak, hem de Hz. Peygamberden alındığı saf ve berraklıkla nakledilecek olan hadisler ashabin ruhuna öyle yerleştirilmeli ki aradan geçen zaman onu zihinlerden silip almasın.

Hz. Peygamberin tebliğatı üzerinde bu yönüyle dururken şu hususları tespit ediyoruz:

1- Hz. Peygamber muhatabını iyi tanımış ve muhatabın durumuna en uygun olan ifade yolunu tercih etmiştir.

Muhatabın tanınması, doktorun hastasını tanınması derecesinde lüzumlu ve önemlidir. Tebliğde gözetilen gaye ve hedefe ulaşmak ve muhatabına gerçekten faydalı olmak isteyen bir mübelliğin, yapacağı tebliği bildiği kadar muhatabını da tanınması gerekir. Aksi halde bahis konusu edilen mes'ele ne derece önemli olursa olsun, hasta görülmeden ve teşhis konulmadan reçete yazılmış demektir. İlkokul öğrencisine yüksek matematik dersi vermenin, dışı ağrıyana trafik kurallarından bahsetmenin anlamı yoktur. Bu sebeple mübelliğin muhatabını bir psikolog gözüyle incelemesi, kime hangi yoldan söz söylemesi gerektiğini ona göre tespit etmesi lazımdır<sup>17</sup>.

Cemaatin ortak derdinden haberi olmayan bir mübelliğin yapacağı tebliğ, hiçbir zaman "gelişigüzel" olma vasfını üzerinden silip atamaz.

İnsanlar bilgi, zekâ, edebi kabiliyet, kültür ... yönleriyle aynı seviyede değildirler. Kültürlü bir insanı kara cahil gibi kabul ederek konuşmak, zekâ seviyesi düşük bir kimseye hitab ederken inkar durumunda imiş gibi bir ifade yolu tutmak veya bunların aksini yapmak bir mübelliği istemediği neticelere götürebilir. Ayrıca insan kendi seviyesinden yapılmayan bir konuşmayı can sıkıntısı ile takip etmekten kendini kurtaramaz<sup>18</sup>.

İşte Hz. Peygamber tebliğlerini bu ölçüler içinde yapmıştır. Cemâatini mükemmel şekilde tanımış, emir ve tavsiyelerini bu ölçüler içinde vermiştir. Nitekim cesaretle hiçbir ilgisi bulunmayan Hassân b. Sâbit'e (54/674) "Sen de muharebeye katılacak ve silah kullanacaksın" dememiş, hatta Hendek muharebesinde onu da kadınlarla birlikte kalede muhafaza etmiş<sup>19</sup>, fakat Kureyş şairleri tarafından yapılan saldırılara cevap verme konusunda ondan istifade etmiş, mescide konulan bir kürsi'nin üzerine çıkartarak şiirlerini okutmuş ve "Cibril seninle beraberdir, desteklemektedir"<sup>20</sup> demek suretiyle ona ayrı bir şahsiyet kazandırmıştır.

Hz. Aişe "Rasulullah'ın açık seçik bir konuşması vardı. Dinleyen herkes anlardı" der<sup>21</sup>. Bu söz, onun her sözünü herkes anlardı şeklinde anlaşılmalıdır. Hz. Peygamber muhatabının durumuna göre uzun, kısa, basit, edebi... bir ifade tarzı

16 Buhârî Cenâiz 34, II/81; Müslim, Mukaddime 2, I/10.

17 bk. Çağlar Doğan, Uyumsuz Çocuklar ve Eğitimi, Ankara 1974, s. 36; Şemin Refia, Gençlerimizin Psiko-Pedagojik Problemleri, İstanbul, 1973, s. 179.

18 Oğuzkan Ferhan, Eğitim Üzerine, Ankara 1966, s. 68, 69.

19 İbn Hişâm, III/239.

20 Müslim, Fezailü's-Sahâbe 153, IV/1933.

21 Ebu Dâvud, Edeb 21, IV/360.

seçer, maksadını muhatabının anlayacağı ifade tarzıyla anlatırdı manasınadır. Bu sebeptendir ki Hz. Peygambəri dinleyenler, onun sözlerini anlamak için kendilerini zorlamamışlardır. Yanından ayrıldıktan sonra "sözlerini ve maksadını anlayamadım" diyen tek fert bulunmamıştır.

Hz. Peygamber ashabını iyi tanıdığı içindir ki "en hayırlı amel hangisidir?" sorusunu, soranın durumuna göre çeşitli şekillerde cevaplandırmıştır<sup>22</sup>. "Sadakanın hangisi üstündür?" diye soran ve fakir bir adam olan Ebu Hüreyre'ye (59/678) "Fakir olanın güç ve kuvvetiyle yardımda bulunmasıdır"<sup>23</sup> derken, aynı suali soran ve bir kabile reisi olan Sa'd b. Ubâde'ye (14/635) "Su çıkartmaktır"<sup>24</sup> demesi bu konuda gösterilecek örneklerdendir.

Hz. Peygamber kendisine gelerek ahlâki manada tavsiye isteyenlere ayrı ayrı tavsiyelerde bulunmuştur. Amcası Abbas (32/652) birkaç defa ve ayrı ayrı zamanlarda mürâcaat ettiği ve "Allahdan ne isteyeyim" dediği halde her defasında "Afiyet iste" cevabını<sup>25</sup> vermiştir. Sihat ve huzur içinde, belalardan uzak bir yaşayış anlamına gelen afiyet istemeyi tavsiye ederken, amcasının ifrat derecede mal hırsını gözönünde bulundurduğu muhakkaktı<sup>26</sup>. Cabir b. Süleym nasihat istediği zaman ona uzunca bir nasihatte bulunmuş<sup>27</sup> nasihat istememiş olmasına rağmen Ebu Zerr'e (32/652) "Ey Eba Zerr, ben seni zayıf iradeli bir kişi olarak tanıyorum. Ben şahsım için arzu ettiğimi senin için de arzu ederim. Senin iki kişiye bile emir olma. Bir yetimin malına bakma görevini de üzerine alma"<sup>28</sup> demiştir.

Rum Melikine gönderilen mektup, herkesin anlayacağı bir ifade tarzıyla yazılmıştır<sup>29</sup>. Devmetü'l-cendel reisi Ükeydir'e yazılan mektup ise âdetâ "demir leblebi" dir. Arapça biliyorum diyen herkesin anlaması mümkün değildir<sup>30</sup>. "Hacc nedir?" sorusunu soran adama "telbiye anında sesi yükseltmek ve kurban kesmektir" anlamına gelmek üzere "el-accü ve's-secc" demekle yetinmiş ve adam bu cevabı yeterli bulmuştur<sup>31</sup>. Halbuki Hz. Peygamber bir başka gruba zekatı verilmeyen altın ve gümüşün sahibine kıyamet günü yapılacak muameleden bahsetmiş, dinleyenlerden biri zekatı verilmeyen deve hakkında soru sormuş, Hz. Peygamber bu sorunun cevabını tafsilatlı şekilde anlatmıştır. Bunun ardından zekatı verilmeyen inek hakkında soru gelmiş, Hz. Peygamber "devenin sahibine yapılanın aynısı ineğin sahibine de yapılır" dememiş, açık açık ifadelerle aynı tafsilatı vermiş, bunun ardından sırayla zekatı verilmeyen at ve eşek hakkında aynı soru sorulmuş, aynı tafsilat verilmiştir<sup>32</sup>. Abdestin faziletini anlatırken "yıkanan her abdest uzvu ile işlenen günah-

22 bk. Kazancı Ahmet Lütfi, Peygamber Efendimizin Hitâbeti, İstanbul 1980, s. 87, 88.

23 Ebu Dâvud, Zekat 41, II/173.

24 A.e., II/174.

25 Tirmizî, Daavât 85, V/533.

26 Buhârî, Cizye 4, IV/65.

27 Ebu Dâvud, Libâs 28, IV/81.

28 A.e., Vesâyâ 4, III/154.

29 Buhârî, Bed'ül vahy 6, I/6.

30 bk. Emin Mustafa, el-Belâgatü'l-vâdiha, Mısır 1975, s. 260.

31 Tirmizî, Hacc 14, III/189.

32 Müslim, Zekat 24, II/680.

lar dökülür" dememiş, her uzuv için ayrı ayrı ve aynı ifadeleri kullanarak açıklama yapmıştır<sup>33</sup>.

Hız. Peygamberin bu yolu tutması muhatabının kültür, zeka ve kavrayışıyla yakından ilgilidir. Nitekim belli bir kültür seviyesinde bulunan kimsenin "bu nedir?" sorusuna cevap olarak "Bilgisayardır" şeklinde verilen bir cevap yeterlidir. Fakat bilgisayar hakkında bilgisi olmayana tafsilatlı cevap verilmesi gerekir.

2- Hız. Peygamber muhatabının suallerine daima açık olmuştur. Muhatabı aydınlatmak ve ona maksadını tam olarak anlatmak isteyen bir mübelliğin başka türlü davranması düşünülemez. Problemi halledilmeyen ve zihnindeki şüphelere, te-reddütlere ikna edici cevaplarla mukabele edilmeyen bir muhataba yeterli tebliğin yapıldığı söylenemez.

Kur'an-ı Kerim "Eğer bilmiyorsanız ilim ehlinde sorun"<sup>34</sup> emri ile insanlara geniş bir soru kapısı açar (Nahl: 16/43). Hız. Peygamber ise din ile ilgili olan her mesele için tek ve asıl kaynağı durumundadır. İlim ehli tabirinin akla getirdiği ilk insandır. Asıl vazifesi tebliğ ve beyan olan Hız. Peygamberin, dinini öğrenmek üzere gelen bir insanı geri çevirmesi ve sorusunu cevapsız bırakması düşünülemezdi. Bu sebeptendir ki cevaplandırıldığı takdirde faydalı olacağı belli olan herhangi bir sorunun, Hız. Peygamber tarafından cevapsız bırakıldığına dair tek misal yoktur. Peygamberin vazifesi öğretmektir. Soruyu soran ise öğrenmeğe hazır durumdadır<sup>35</sup>. Hız. Peygamber onun bu hazırlığından istifade etmiş, demiri tavında döğmüştür. Mescidde, evinde, minberde konuşurken, seferde, muharebe anında, gece vakti, hasta yatarken, tek başına veya kalabalık bir cemaatin arasında iken sorulan soruların hiçbirini "şimdi vakti değil" diyerek geri çevirmemiştir<sup>36</sup>. Soru soranı böyle bir soru sorduğu için takdir ettiği olmuştur<sup>37</sup>. Bu takdirin eğitim ve öğretim açısından ayrı bir önemi vardır. Soru soranın şahsına olan itimadını destekler, ikinci bir soru sorma cesareti verir<sup>38</sup>.

Abdullah b. Mes'ud (32/53) peşpeşe sıraladığı sorularına kendiliğinden son verdiğini anlatırken sözlerini şöyle bağlar: Şayet soruyu devam ettirsem o da gönül rahatlığıyla cevap verecekti<sup>39</sup>.

Hız. Peygamberin Veda Haccı esnasında, Mina'da belli bir yer tayin ederek, sırf sorusu olanlar için beklediğini ve sorulan suallere cevap verdiğini biliyoruz<sup>40</sup>.

3- Hız. Peygamber, tebliğâtının mücerred olmasından çok müşahhas olmasına dikkat etmiştir. Müşahhas ile mücerred arasında, anlaşılma ve öğrenilme yönleriyle inkarı mümkün olmayan bir fark vardır. Tebliğâtında özellikle bu cihete dikkat eden

33 İmam Malik b. Enes, el-Muvatta, Ts, ys (tah. M. Fuad Abdülbâki) Tahâret 6, s. 40.

34 Ayetteki zikir ehlinin, ilim ehli olarak anlaşılması lazımdır.

35 Sorenson Herbert, Eğitim Psikolojisi (ter. Gültekin Yazgan), İstanbul 1975, s. 353.

36 İmam Malik, Sıyâm 4, s. 193; Müslim, Cümüa 60, II/597.

37 Buhârî, Rikâk 51, VII/207.

38 Karch R. Randolph-Edward C. Estabrooke, 250 Öğretim Tekniği (ter. İbrahim Paro - İbrahim Yurt), İstanbul 1963, s. 2.

39 Buhârî, Cihâd 2, III/200.

40 Buhârî, Eymân 15, VII/225; Müslim, Hacc 327, II/948.

Hız. Peygamber, zamanına göre çeşitli imkanları değerlendirenerek muhatabının dikkatini bir araya toplamış ve asıl anlatmak istediğini o zaman anlatmıştır.

Modern eğitim ve öğretim anlayışında canlı öğretim, hatırdı kalmanın ilk şartı olarak kabul edilmektedir<sup>41</sup>. Çünkü bu durumda eğitim sadece kulağa değil, aynı zamanda göze de hitap etmektedir<sup>42</sup>. Anlatılanın dinleyende te'siri imkân nispetinde artırılmış durumdadır. Duymak hiçbir zaman görmenin temin ettiği faydadan ileri geçemez.

Hız. Peygamber minberde, parmağındaki altın yüzüğü çıkararak cemaate gösterdikten sonra "ben bu yüzüğü takmıyor ve kaşını da elimin iç kısmına getiriyordum" dedikten sonra atarak "vallahi bir daha onu ebediyyen takınmayacağım" demiştir<sup>43</sup>. Burada dikkate değer olan cihet yüzüğü kullanmama kararının verilmesinden sonra onu cemâatin önünde atıncaya kadar beklenmesidir. Onu minbere çıkmasından evvel parmağından çıkarıp atabilir ve cemâate de bir daha kullanmama kararı verdiğini açıklayabilirdi. Müslümanlar arasında "acaba gerçekten attı mı?" gibi bir şüphenin doğması ihtimali yoktu. Bununla beraber o şekilde verilecek bir haberin göz göre göre bir tatbikat sonucu atılması kadar etkili olamayacağı muhakkaktı.

Fetih yılında Ramazan ayında ordu Mekke'ye doğru ilerlerken Hız. Peygamberin bir bardak su istemesi ve bardağı havaya kaldırıp herkesin görmesini te'min ettikten sonra içmesi de böyledir<sup>44</sup>. Kurumakta olan bir ağacın yapraklarını elindeki asâ ile dökerek bunu, günahların dökülmesine misal göstermesi<sup>45</sup>, "Cennetin kapısını ilk defa çalan ben olacağım" derken eliyle bir kapının halkasını tutup çalar gibi yapması<sup>46</sup>, anlatılanların uzun yıllar boyunca zihinlerde muhafaza edilmesine sebep olmuştur.

4- Hız. Peygamber bahsettiği konuları daima muhatabının yakın çevresinden almış, ilgi duyduğu konuları değerlendirmiştir. Onları tanımadıkları bir alemle, kavrayamayacakları bir konuyla karşılaştırmamaya özellikle gayret etmiştir. Mesela, nübüvvet hayatı boyunca yüzlerce defa vaki olan vahyin imkânından, mahiyetinden bahseden tek cümlelik bilgiyi hadis kitaplarında bulmak mümkün değildir. Vahiy konusunda sorulan soruyu da herkesin anlayacağı, zihninde tutabileceği bir ifade ile anlatmış "Bazen bana çan sesi gibi gelir. Beni en zor duruma düşüreni de budur. Vahiy hali benden sıyrılır. Ben ise onun söylediğini ezberlemiş olurum" demiştir<sup>47</sup>.

Çölde erzak yüklü devesini kaybeden, bütün çabasına rağmen bulamayan ve hayattan ümidini keserek oturan fakat bu sırada devesinin, üzerinde yiyecekleriyle birlikte gelip yularını da eline bıraktığını gören bir adamın sevincini ve şaşkınlıkla "Allahım sen benim kulumsun, ben de senin Rabbinim" demesini anlattıktan sonra

41 bk. Sorenson, s. 412.

42 bk. Karch, s. 55, 64.

43 Buhârî, Eymân 6, VII/222; Müslim, Libâs 53, III/1655.

44 Müslim, Sıyâm 90, II/785.

45 Ebu Davud, Vitri 17, II/97.

46 Dârimi, I/27.

47 Buhârî, Bed'ül-vahy 2, I/3.

"İşte Allah Taâla, kulunun teybe etmesi sebebiyle, devesini bulan bu adamdan daha sevinçlidir" demiş ve hakkında keyfiyet bahis konusu olmayan Mevlâ'nın hoşnudluğunu bu derece açıklıkla anlatmıştır<sup>48</sup>.

5- Hz. Peygamber, ferdi hedef alan tebliğlere özel bir önem vermiştir. Ferdi öğretimin daha verimli, daha müessir olduğu ise tecrübelerle sabit bir gerçektir<sup>49</sup>. Nitekim Peygamber (s.a.)'in bu yolda yaptığı tavsiyelerin, o fertler için ömür boyu süren hayat prensipleri olduğunu anlatan bilgilere sahibiz. Hakîm b. Hızâm (54/674) Hz. Peygamberin "Veren el, alan elden hayırlıdır" anlamına gelen öğütünü üzerine, hayatı boyunca kendine tahsis edilen maaşı bile almamış<sup>50</sup> Câbir b. Süleyym "Kimseye söğme" denilmesi üzerine, ömrü boyunca hiçbir varlığa söğmemiştir<sup>51</sup>.

6- Hz. Peygamber nübüvvet hayatı boyunca nev'i şahsına münhasır denilecek bir program tatbik etmiştir. Bu program, önce namazın farzları, vacipleri, sünnetleri... gibi mantıki bir program değildir. Hayatı boyunca ashabına "Bugün size orucun farzlarını, sünnetlerini, edeblerini öğreteceğim" şeklinde bir söz söylemiştir. Genel olarak zamana ve hâdiselere bağlı olan bir psikolojik öğretim şekli yürütülmüştür. Ashab, dört rekatlı namazı unutarak iki rekât kıldığı ve hatırlatılınca tamamlayarak sehiv secdesi yaptığı zamana kadar —aradan bunca yıl geçmesine rağmen— sehiv secdesinin adını bile duymamıştır<sup>52</sup>. Namazların sonlarında okunan tesbihler de, zenginlerin yaptığı mali ibadetlere gücümüz yetmiyor diye başvuran fakirlere tavsiye edilmiştir<sup>53</sup>. Daha önce bu çeşitten bir ibadet ve kurbîyyet bahis konusu edilmemiştir.

Bununla beraber Hz. Peygamberin tatbik ettiği genel bir mantıki program vardır. Buna göre evvelâ günlük ibadet olan namaz, sonra haftalık ibadet olan Cuma namazı, daha sonra yılda bir defa olan zekat ve oruç ve nihayet ömür boyu bir defa yapılacak olan hacc ibadeti emredilmiştir. Bir başka ifadeyle önce iman konuları verilmiş, sonra ibadet ve ahkam konuları üzerinde durulmuş, ahlak ise bütün nübüvvet hayatını kaplamıştır. Fer'i mes'elelere gelince bunlar hep ilgili bir hadisenin vaki olmasına veya konuyla ilgili bir sorunun sorulmasına bağlı olarak açıklanmıştır. Bu durumda şöyle deme imkanı vardır: Hz. Peygamber aslı mes'elelerde mantıki, fer'i mes'elelerde psikolojik eğitim ve öğretim metodu üzerine tebliğâtını yapmıştır.

7- Hz. Peygamber, tebliğâtına anlatılıp geçilen konular olarak bakmamış, hayatı boyunca emrettiği herşeyi bizzat kendi yapmış, başkalarına da yaptırmıştır. Böylece bu tebliğât, geniş ölçüde yaşanılan bir ilim mirası olmuştur. Ayrıca bu tebliğâtın içinde cemâati, dünyası veya dünyası kadar inandığı âhireti yönüyle ilgilenilmeyen lüzumsuz bir konu yoktur. Şu da bir gerçektir ki, hiç kimse bir baskı altında kalmadıkça, kendini uzaktan veya yakından ilgilendirmeyen bir konuyla meşgul olmak istemez<sup>54</sup>.

48 Müslim, Tevbe 1, IV/2102.

49 Pressey Sidney-Robinson Francis, Psikoloji ve Yeni Eğitim (ter. Hasan Tan), İstanbul 1975, II/89.

50 Buhârî, Zekât 50, II/129.

51 Ebu Dâvud, Libâs 28, IV/81.

52 Buhârî, Salât 87, I/123.

53 A. e., Ezân 155, I/255.

54 Şemin Refia, s. 179.



8- Hz. Peygamber ile ashabı arasında bulunan karşılıklı sevgi, tebligâtın kalıcı olmasına büyük ölçüde tesir etmiştir. Kur'an, Hz. Peygamberin ashabına karşı pek merhametli ve şefkatli oluşundan bahseder ve "sizin sıkıntıya düşmeniz ona pek ağır gelmektedir" der (Tevbe 9/128).

Bir tek insanın iman etmesini dünyanın bütün nimetlerinin ötesinde sayan<sup>55</sup> "bütün insanlar bir yola koyulsalar, Ensar bir başka yola koyulsa elbet Ensar'ın gittiği yola giderim"<sup>56</sup>. "Vallahi siz bana insanların en sevgililerisiniz"<sup>57</sup> diyen Peygambere karşı mü'minler de ölçüye sığmayan bir mahabbetle karşılık vermişlerdir. Hadis kitapları bu konuda birçok örnek verir. Abdest suyunun damlasını alabilmek için çabalayan fakat kendisine su yetmeyince arkadaşının ıslak elinden istifade etmeğe çıkan<sup>58</sup>, alından akan teri misk diye biriktiren<sup>59</sup>, cenazeye yaptığı duaya imrendiği için "ölen ben olsaydım" diye temenni eden<sup>60</sup> insanlar olarak ona iyi bir dinleyici olmuşlar, bazan başına kuş konan bir insanın sessiz ve sakin haliyle<sup>61</sup>, bazan gözyaşlarıyla<sup>62</sup> fakat daima sevgi, saygı ve takdirle dinlemişlerdir.

Bu arada Hz. Peygamber'in bir mübelliğ için temel taşı sayılacak ve muhatabın gönlünü fethedecek örnek bir şahsiyete sahip olduğunu ve muhatabının dikkatini bir noktaya toplayabilmek için pekçok ve çeşitli yollara başvurduğunu da hatırdan tutmak icabeder<sup>63</sup>.

Ana hatlarıyla sunmaya çalıştığımız bu gibi özellikleri sebebiyle Hz. Peygamberin tebligâtı kalıcı olmuş, bir sonraki nesle, daha mükemmeli düşünülemeyecek şekliyle aktarılmıştır. Bu ise diğer İslâmi ilimler için olduğu kadar Siyer ve İslâm Tarihi için Kur'an'dan sonra en güvenilir kaynak olmasını sağlamıştır.

## BİBLİYOGRAFYA

- Buhârî Muhammed b. İsmâil; el-Câmiu's-sahih, İstanbul, 1315.  
Çağlar Doğan; Uyumsuz Çocuklar ve Eğitimi, Ankara, 1974.  
Dârimî Abdullah b. Abdurrahman; es-Sünen, ts, ys.  
Ebu Dâvud Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî; es-Sünen, Mısır 1950.  
Emin Mustafa; Ali el-Cârim, el-Belâğatü'l-vâdîha, Mısır 1975.  
Hatîb el-Bağdâdî Hâfız Ebu Bekr Ahmed b. Ali; Takyidü'l-ılm, Dimeşk 1949.  
İbn Abdilberr Ebu Bekr Ömer b. Yusüf en -Nemerî - Câmiu Beyânî'l-ılm, Mısır ts.  
İbn Hişâm Abdümelik b. Hişâm, es-Sîretü'n-nebeviyye, Beyrut 1971.  
İbn Mâce Muhammed b. Yezid el-Kazvîni, es-Sünen ys, 1952 (M. Fuâd Abdülbâkî tah.).

55 Buhârî, Ashâbü'n-nebi 9, IV/207.

56 A.e. Menâkıbü'l-ensâr 1, IV/222; Müslim, Zekât 139, II/738.

57 Buhârî, Menâkıbü'l-ensâr 4, 5, IV/223.

58 A.e., Salât 17, I/99.

59 Müslim, Fezâil 83, IV/1815.

60 A.e., Cenâiz 85, II/662.

61 Buhârî, Cihâd 37, III/214.

62 Ebu Dâvud, Sünnet 7, IV/281.

63 Hz. Peygamber'in dikkat çekmek için mürâcaat ettiği yollar için bk. Kazancı, 173-200.

- İbn Sa'd Ebu Abdillâh Muhammed b.Sa'd, et-Tabakâtü'l-kübrâ, Beyrut, ts.  
İmam Malik b. Enes, el-Muvatta', ts, ys (Muhammed Fuâd Abdülbâkî tah.).  
Karc Randolph-Edward C. Estabrooke, 250 Öğretim Tekniği (ter. İbrahim Paro-İbrahim Yurt), İstanbul 1963.  
Kazancı Ahmet Lütfi; Peygamber Efendimizin Hitabeti, İstanbul, 1980.  
Müslim b. Haccet el-Kuşeyrî, el-Câmiu's-sahih, Beyrut 1972.  
Oğuzkan Ferhan; Eğitim Üzerine, Ankara, 1966.  
Pressey Sidney-Robinson Francis; Psikoloji ve Yeni Eğitim (ter. Hasan Tan), İstanbul, 1975.  
Sorenson Herbert; Eğitim Psikolojisi (ter. Gültekin Yazgan), İstanbul, 1975.  
Şemin Refia; Gençlerimizin Psiko-Pedagojik Problemleri, İstanbul, 1973.  
Tirmizî Muhammed b. Isâ, el-Câmiu's-sahih, Kahire ts.